

Formandens beretning

Generalforsamlingen

TIR 21 MAR 2023

2022 blev det år, hvor vi slap af med coronaen, i hvert fald foreløbig her hos os, og hvor vi igen kunne begynde at drive foreningen på normal måde med fuldt program, både hvad angår foredrag og ture.

I samarbejde med Museum Sønderjylland blev året indledt med tre foredrag om arkæologiske udgravninger her i Sønderborg Kommune.

Det første fandt sted d. 26. januar, hvor museumsinspektør Mads Leen Jensen fortalte om udgravningerne ved Tombølgård på Kær. Den første udgravning her blev foretaget i 1926 af Sønderborg Slot's første leder Jens Raben. Han udgravede en rigt udsmykket urne, der havde et romersk bronzefad som låg, som kunne dateres til det første århundrede efter Kristi fødsel. Resten af graven forblev urørt indtil 2016, hvor amatørarkæologer med tilknytning til Museum Sønderjylland afsøgte marken, og hvor Museum Sønderjylland har foretaget udgravninger for at redde de sidste grave. Udgravningerne blev sat i forhold til hvad man generelt kan sige om tiden lige efter Kristi fødsel på Als og Sundeved.

Det næste foredrag fandt sted d. 23 februar, hvor museumsinspektør Peter Kahr Jørgensen fortalte om de undersøgelser og udgravninger, der fandt sted inden man gik i gang med at etablere Nordals Ferieresort. Her fik man mulighed for at følge mennesker, kulturlandskab og bebyggelse i et stort område over en lang periode. Der blev fundet grave fra yngre stenalder, og der blev blotlagt spor af en landsby fra kort efter Kristi fødsel, hvor de ældste landsbyer i Danmark begyndte at tage form.

Det sidste foredrag i rækken om arkæologiske udgravninger fandt sted d. 9. marts, hvor museumsinspektør Christina Berg fortalte om museets udgravninger i Perlegadekrydset, hvor den gamle bygning efter en brand ikke stod til at redde. Udgravningerne har givet et unikt og sjældent indblik i byens middelalderlige bykerne. Man fandt spor af ældre huse, som havde udviklet sig på mange måder i løbet af middelalderen. Det første byggeri på grunden er fra 1200-tallet. På det tidspunkt nåede Sønderborg fra syd op til Jernbanegade. Det er den største arkæologiske undersøgelse, der til dato er foretaget i Sønderborgs middelalderlige bykerne.

I 2019 havde vi en aften på Sandbjerg Slot, hvor Carsten Porskrog Rasmussen fortalte om slottet og dets historie. Der kunne kun være et begrænset antal deltagere, men interessen var være meget stor, så vi besluttede at gentage arrangementet. Det forhindrede coronaen os i de næste to år, men her i 2022 lykkedes det d. 20. april, hvor 120 medlemmer fik en fin aften. Carsten viste rundt både i parken og i selve palæet, og efter kaffen holdt han foredrag om slottets og godsets historie. I 1524 overdrog Kong Frederik d. 2. godset til sin bror, Hertug Hans den Yngre. Han byggede dæmningen ud mod Alssund, hvorved Møllesøen opstod. Vandmøllen var i

drift indtil 1916, da den brændte. Da hans efterkommer, Hertug Christian Adolf gik konkurs i 1667, overgik godset til kronen, men blev efter få år solgt til amtmand Conrad Reventlow. Han byggede det nuværende palæ i 1788. Slægten Reventlow ejede godset frem til 1930, hvor det blev solgt til overretssagfører Knud Dahl og hans hustru Ellen, født Dinesen og søster til Karen Blixen. Efter Knud Dahl's død åbnede Ellen Sandbjerg for videnskabsmænd og kulturpersonligheder, og i 1954 skænkede hun godset til Århus Universitet, som nu bruger det som kursusejendom.

I efteråret havde vi i samarbejde med museet en foredragsrække om Sønderjyllands Søfartshistorie, foranlediget af et stort værk om emnet udgivet af museet i samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland. Sønderjylland har gennem det meste af historien haft en betydelig skibsfart, som i væsentlig omfang har påvirket landsdelen.

D. 6. okt fortalte museumsinspektør Flemming Rieck om oldtidens søfart i Sønderjylland. De to vigtigste bådfund fra oldtiden i hele Nordeuropa stammer her fra vores område, nemlig Hjortspringbåden fra Nordals, og Nydambåden fra Sundeved. De giver omfattende oplysning om skibsbygningsteknik og søfart i perioden fra ca. 300 f. Kr. til Vikingetidens begyndelse. Ældre udgravninger og arkæologiske fund giver oplysning om færdsel på vandet i såvel stenalder som bronzealder.

Det næste foredrag fandt sted d. 3. november, hvor museumsinspektør Mikkel Leth Jespersen fortalte om skibsfarten fra 1814 til 1920. Englandskrigene havde kostet den sønderjyske søfart dyrt, og efter freden i 1814 skulle meget bygges op igen. I Flensborg valgte man at satse på rom og sukker fra de danske kolonier i Vestindien, mens de store hjemmebyggede sejlskibe fra Sønderborg og Åbenrå satsede på det stadigt mere åbne globale fragtmarked. I anden halvdel af 1800-tallet ændrede meget sig igen, da dampskibene vandt frem og udkonkurrerede sejlskibene.

Det tredje foredrag fandt sted d. 24. november. Museumsinspektør ved Marstal Museum Karsten Hermansen fortalte om søfarten efter 1920. Genforeningen gjorde den danske handelsflåde større. De sønderjyske søfartsbyer blev danske, men placeringen i grænselandet gav erhvervet et særpræg. Det så man i teglværksfarten på Flensborg fjord, og det mærkede man på sindelaget, navnlig under Anden Verdenskrig. Det sønderjyske kom også til udtryk, da smør- og spritbådene sejlede Flensborg Fjord tynd. Men det meste svandt efterhånden ind, og sønderjysk søfart blev forvandlet fra fragtsejlads til fritidssejlads.

Igen i år har vi gennemført ture i ind- og udland. Den første tur var en eendags-tur, som fandt sted d. 18. juni. 48 medlemmer kørte i bus fra Slotskajen. Første station på turen var det nye Bevaringscenter Sønderjylland i Rødekro, som er et fælles opbevaringscenter for alle Museum Sønderjyllands afdelinger, hvor vi fik en rundvisning. Det ca. 6000 m² store center er både til konservering, opbevaring og formidling, og rummer ca. 290000 genstande. Derefter gik turen til Tørning Mølle, hvor frokosten blev indtaget. Man blev informeret om Tørning Mølles historie, hvor vandmøllen har leveret vandkraft siden 1200-tallet, og nu producerer "grøn strøm", Herredsfogedens Hus, der var kro indtil 1852, og Møllerens Hus, der sammen med hele anlægget blev fredet i 1980. Efter en spadseretur i parken med de mange gamle sjældne træer, gik turen videre til Skamlingsbanken for at besøge det nye BesøgsCenter. Skamlingsbanken var centrum for store folkelige møder om kampen for danskheden i Sønderjylland. Den rummer også et mindesmærke om de 100

modstandsfolk, der faldt under besættelsen i Syd- og Sønderjylland. Besøgscenteret har en helt speciel arkitektur, idet det er gravet ind i en bakke. Turen gik derefter til Den Gamle Grænseskro ved Frederikshøj, hvor kaffen med lagkage blev indtaget. Derefter kørte man direkte til Sønderborg Slot. Turlederne var Jens Verner Nielsen. Poul Callesen og Karin Kaad.

Den næste tur var en 5-dages tur, som gik til Oslo, og den fandt sted fra d. 25. til 29. august. 37 medlemmer kørte i bus fra Slotskajen til Hirtshals og sejlede over til Larvik. På vejen ind til Oslo gjorde vi holdt ved det berømte skisportscenter Holmenkollen, hvorefter turen gik videre til vort hotel midt i Oslo. På dag 2 gik vi om formiddagen en rundtur i Oslo. Langs havnefronten ligger en perlerække af seværdigheder. Det nye Munch Museum, det nye operahus, Akershus Fæstning og Slot, som har rødder tilbage til middelalderen, men som blev ombygget af Christian d. 4, Oslo Rådhus, Nobels Fredscenter, Nationalmuseet, som nyåbnede i juni 2022 og Oslo Koncerthus. Oslo's hovedgade hedder Karl Johan, og her ligger Kongeslottet, Nationalteateret, Oslo Universitet og Stortinget, og i den modsatte ende af gaden ligger Stortorvet og tæt ved Domkirken, som indviet i 1697. Eftermiddagen var på egen hånd, og så kunne man se på det man havde mest interesse i. Dag 3 tilbragte vi med at besøge museerne på Bygdø, der rummer en række maritime museer. Vi så bl. a. Kon-tiki museet, Fram museet, Norsk Maritim museum og parken ved Oskarshall. På dag 4 kørte vi ud til Oscarsborg, en lille klippeø ved indsejlingen til Oslo Fjord. Det var herfra at det tyske krydskorvet Blücher den 9. april 1940 blev beskudt og sænket af gamle tyske Krupp kanoner og torpedoer. Det fik den tyske flåde til at vende om, og det kom til at præge hele operation Weserübung, besættelsen af Danmark og Norge. Desuden overværede vi en fantastisk flot eksersitsopvisning af den norske livgarde. Dag 5 begyndte med et besøg i Vigelandparken, som er et 32 ha. stort anlæg der rummer 214 skulpturer og 13 smedjærnsporte. Skulpturerne er i bronze og granit, og de er alle udført af billedhuggeren Gustav Vigeland. Parken er en af Norges største turistattraktioner. Derefter gik turen til Larvik, hvor vi kørte ombord på færgen, der sejlede os til Hirtshals. Vi var hjemme i Sønderborg ved midnat. Turlederne var Henning Jepsen og undertegnede.

Den tredje tur havde titlen "Kongernes Nordsjælland", og den fandt sted d. 6.-8. september. Nordsjælland gemmer mange af den danske kongeslægts residenser og besiddelser, og har derfor en enestående kulturhistorie. 45 medlemmer startede i bus fra Slotskajen, og første stop var Ledreborg Slot, der har været en borg siden 1100-tallet, men som blev ombygget i 1740-45 af lensgreve Johan Ludvig Holstein, hvis slægt stadig ejer slottet. Næste stop var Jægerspris Slot, hvor Frederik d. 7. og Grevinde Danner boede. Derefter indkvartering på hotellet i Frederiksværk. Første stop på dag 2 var Frederiksborg Slot i Hillerød. Det overdådige pragtslot blev påbegyndt af kong Frederik d.2. i 1560, men blev færdigbygget af hans søn, Christian d. 4. Det er vel Danmarks smukkeste slot. Ca. 200 år senere anlagde kong Frederik d. 4. en pompøs barokhave, der blev genskabt i 1996. Næste stop var Fredensborg Slot ved Esrum Sø, hvor kongefamilien jo bor en del af sommeren, og hvor kronprinseparret boede i Kancellihuset. Det store haveanlæg med de lange lige alleer, som udgår fra slottet i stjerneform, er et træk fra havens oprindelige franske barokstil, som bl. a. kendes fra Versailles ved Paris. Derefter kørte man til Esrum Kloster og klosterhave, samt Møllegård. Dagens sidste besøg var Rudolf Tegn timers Statuepark, som ligger tæt ved Dronningemølle, og som giver historien om en af Danmarks

omdiskuterede billedhuggere og et indblik i hans værker. Dag 3 begyndte med et besøg på Willumsens Museum i Frederikssund, der rummer en stor samling af hans egne værker, samt en samling af europæiske, asiatiske og afrikanske værker. Derfra gik turen til Hornsherred for et besøg på Selsø Slot, som har rødder tilbage til 1200-tallet. Hovedbygningen fra 1576 er i dag et fondsdrevet museum med et fint interiør af franske papirtapeter, riddersal, køkken med åbent ildsted og et af Danmarks bedst bevarede barokrum. Derefter blev kursen sat mod Sønderborg med ophold ved Den Gamle Grænseskro for indtagelse af middag. Turlederne var Sigga Henriksen, Jytte urban og StenBoye Poulsen, og guide var Tom Specht.

I 2020 modtog Museum Sønderjylland en række akvareller som gave fra Kastellet Venner i København. De er udført af kunstneren Frederik Visby og forestiller scener fra 1864-krigen, de fleste her fra Sønderborg og Dybbøl. Det var et af foreningens medlemmer, Erik Housted, som formidlede kontakten, og han tilbød at være forfatter til en årbog med udgangspunkt i akvarellerne. Det sagde vi ja tak til, og resultatet blev årbogen for 2022. Bogen rummer først en artikel om Frederik Visby's liv og virke og herunder baggrunden for de 16 akvareller. Derefter følger 21 små kapitler, som hver omhandler et af Visby's billeder fra krigen, de 16 akvareller, 2 malerier og 1 træsnit. Hver ledsages af en tekst og tit også med længere citater fra skriftlige skildringer. Man får et specielt indblik i hverdagen i krigen. Vi vil gerne sige tak til Erik Housted for hans store og engagerede arbejde med at skrive årbogen. Vi siger også tak til Carsten Porskrog Rasmussen, som har redigeret bogen.

Årbogen er også en milepæl, idet den er nr. 100 i skriftrækken "Fra Als og Sundeved". Det hele begyndte i 1926, hvor daværende formand Chresten Hansen, Nørremølle, bror til H. P. Hansen, tog initiativ til skriftrækken. Det skulle være en årbog, som skulle gives gratis til alle foreningens medlemmer. Derved kom Jens Raben, som ved genforeningen blev den første fuldtidsansatte museumsleder, til at skrive på dansk, selvom han var tysksindet. Det gjorde han med stor loyalitet. Det blev i de følgende år til 36 skrifter, som Jens Raben udgav, indtil han gik på pension i 1956. Men skriftrækken fortsatte, nu for det meste med historikere ved museet, men også med andre dygtige folk, som forfattere. Nu er vi nået til nr. 100 i rækken. Årbogen er stadig en hovedhjørnesten i foreningens virke. Medlemmerne får den jo stadig gratis og den er også et udtryk for det gode samarbejde, som igennem alle årene har været mellem museum og forening. Det siger vi tak for. Årbogen blev præsenteret for pressen d. 7. december, hvor vi havde fremskaffet alle 100 årbøger til eftersyn.

Igen i år har vi givet tilskud til projekter på Sønderborg Slot. Det drejer sig om kr. 37500,- til konservering af et maleri af Christian d. 2. og Luther, som skal hænge i det nyindrettede rum om Christian d. 2. Vi har også givet kr. 8000,- til reparation af teleslyngen i Riddersalen. Nu fungerer den som den skal, og det kommer jo i høj grad vore medlemmer til gavn. Desuden har vi givet kr. 10000,- i tilskud til egnsspillet "Hertuger og Husmænd. Historien om Fiskbæk", som bliver opført her til sommer i anledning af Gråsten Landbrugsskole's 100 års jubilæum i 2024.

Den 10. februar 2022 var en skelsættende dag. Da kom der for første gang officielt projektørlys på Sønderborg Slot. Det skete ved en markering, med taler af repræsentanter fra både Museum Sønderjylland og Sønderborg Kommune. Og glade var vi. Men så kom krigen i Ukraine og dermed voldsomme prisstigninger på energi,

og så valgte kommunen at spare belysningen væk. Men vi har til gode, at det bliver tændt igen.

På generalforsamlingen i marts 2022 blev bestyrelsen opfordret til at justere foreningens vedtægter, så der kom mere klarhed over hvem der har stemmeret på generalforsamlingen. Da de nuværende vedtægter i forvejen på nogle områder er utidssvarende, valgte bestyrelsen at udarbejde et forslag til en gennemgribende revision . Det skal vi behandle under pkt. 4 på dagsordenen.

Til slut vil jeg sige tak til bestyrelsen for godt samarbejde, tak til museet, især tak til Carsten Porskrog Rasmussen for godt samarbejde, tak til hvem der ellers har hjulpet foreningen, og ikke mindst tak til alle medlemmer for Jeres opbakning om Historisk Samfund for Als og Sundeved.

Sønderborg d. 21 marts 2023.

Frede R. Tychsen